
THE METHOD OF PROF. STANIO GEORGIEV IN STUDYING THE LANGUAGE AND STYLE OF YORDAN YOVKOV

Albena Baeva

SHU "Ep. K. Preslavski", Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: The subject of the article is the contribution to the study of the language and style of Yordan Yovkov in the monograph of Stanyo Georgiev's "The Language and Style of Yordan Yovkov" (1979). The creativity of Yordan Yovkov, as the undisputed classic of Bulgarian literature, is the subject of numerous and different types of research. In the study of Prof. Stanyo Georgiev, the main focus is on the language and style of our great storyteller. Of interest to us is the author's method of grouping vocabulary into thematic nests, based on the common national language. The thematic study is complemented by the study of other stylistic tools as well, for us the contributing moment is above all the use of the common language as a basis for highlighting the author's language and style.

Keywords: thematic nest, language associations.

МЕТОДЪТ НА ПРОФ. СТАНЬО ГЕОРГИЕВ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕЗИКА И СТИЛА НА ЙОРДАН ЙОВКОВ

Албена Баева

ШУ „Еп. К. Преславски“, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Предмет на статията е приносът в изследването на езика и стила на Йордан Йовков в монографията на Станьо Георгиев „Език и стил на Йордан Йовков“ (1979). Творчеството на Йордан Йовков, като безспорен класик на българската литература, е предмет на многобройни и различни по тип изследвания. В проучването на проф. Станьо Георгиев основното внимание е съсредоточено върху езика и стила на нашия голям разказвач. Интерес за нас представлява методът на автора да групира по тематични гнезда лексиката, като за основа му служи общонародният език. Тематичното изследване се допълва с проучване и на други стилистични средства, за нас приносният момент е преди всичко в използването на общия език като основа за открояване на авторския език и стил.

Ключови думи: тематично гнездо, езикови асоциации.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Стилистичният анализ на художествения текст е много важен дял от стилистиката на художествената реч. В определен смисъл той е цел на изследователските усилия и подчинява някои други моменти, свързани с проучването на различни аспекти на художествената реч. При поглед върху различни стилистични анализи на художествени текстове лесно се установява, че конкретните анализи зависят от схващането на изследователя за стила. Поради различното и доста многообразно разбиране за стила в резултат се появяват и различни методи за анализ. Липсва единен метод. От по-старо изследване на езика и стила, свързано основно с историята на книжовния език, се минава към по-нови методи за разкриване на образа на автора, изследване на стила по езикови равнища, психолингвистично проучване на стилистични моменти в текста и др. Методологичното многообразие може да бъде само от полза при липсата на установен единен метод. Предмет на статията е метод за стилистично изследване, обвързан със схващането за стила. За основа се взема Йовковият белетристичен текст. За езика и стила на Йордан Йовков има монографично проучване от Ст. Георгиев (1979). Предвид на трудностите, свързани с установяването на стила на Йовковите творби, изследването на Ст. Георгиев е относително пълно и разкрива различни страни от езика и стила на разказвача. Схващането на Ст. Георгиев за индивидуалния авторски език и стил е за избор и употреба на общонародните езикови средства, които се обогатяват, съчетават, получават нови изразителни възможности, като по този начин формират индивидуалния авторски стил. В синхрон с това разбиране той изследва лексиката на твореца с оглед на тематичния ѝ подбор, езиковия детайл, словесната живопис и пластика. От друга страна разкрива образния смисъл на думите чрез проучване на синонимията, многозначността и преносната употреба чрез употребата на различни фигури и тропи. Специална глава е отделена на видовете реч – авторска и различните типове чужда реч. Монографията на Ст. Георгиев е относително пълно и добро изследване на авторския стил на Йордан Йовков.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Проф. Станьо Георгиев отделя подобавашо място на тематичния подбор на лексиката в творбите на Йовков като ги обособява в тематични групи, които служат за определяне на съдържанието на произведението, на похватите за обрисовка и на образната основа на текстовете. От многото примери ще предложим групирането на тематични гнезда в разказа „По жицата“: тематични групи на глаголи за говор, за зрително възприятие, насищане на речта с разговорна лексика. Ето част от групата на глаголи за възприятие: „огдалеч загледа момичето“, „момичето гледаше лястовичките по жицата“, „тоз чилик виждал лястовичката“, „дано я видим и ние“, „ще я видите, чедо, ще я видите“, „аз я видях, ще я видите и вие“, „гледаше майката...“, „погледна към небето“, „и пак се загледа подир каруцата“. Изследователят обръща внимание върху многозначността и синонимията при образуването на тематичните групи, като ги анализира с оглед на взаимните връзки, които се пораждат.

Специално внимание в монографията е отделено на лексикалната синонимия. Да вземем за пример откъс от разказа „Последна радост“, в който се проучват лексикалните синонимни средства при изображението на смъртта. Ето разсъжденията на проф. Ст. Георгиев:

„А наоколо вилнееше страшната и безмилостна смърт. Не тая смърт, която очите безтрепетно посрещат в битките. Не тая смърт, която настъпва в един само миг, наедно с тихия стон на куршума или сред ослепителния блясък на шрапнела. Тая смърт като че беше по-малко страшна, защото се знаеше и посрещаше в опиянение и забрава. А тук вилнееше сега друга смърт – невидима, коварна и неумолима. Кого щеше да поразии и кого щеше да отминее? Върху всички тя насочваше заплашителния си пръст, облъхваше ги с ледения си дъх, над всички еднакво тежеше – свирепа, тържествуваща и ненавистна.

Това е тежката смърт, която безпощадната епидемия сее сред войниците на фронта, противопоставена на героичната смърт в боя. Глаголът ВИЛНЕЕШЕ (навсякъде курсивът е на автора) е предпочетен пред много други синоними в езика, напр. пред ВЪРЛУВАМ, дори пред КОСЯ, защото изразява степен и мащабност, необузданост на действието, което придобива характер на безпощадна стихия. В единство със значението на глагола ВИЛНЕЯ са и двете синонимни прилагателни имена – СТРАШНА и БЕЗМИЛОСТНА, които заедно изразяват ужаса и жестокостта на епидемията“ (Георгиев, 1979, с. 59-60). По-нататък Ст. Георгиев разкрива допълване на характеристиката чрез синонимите невидима, коварна, неуловима и свирепа, тържествуваща, ненаситна. По същата линия на синонимно съгъстяване са разгледани и синонимите заплашителен (пръст), леден (дъх), глаголите щеше да поразии, насочваше. Така безславната смърт е съпоставена с героичната смърт (Георгиев, 1979, с. 60). По този начин синонимното съгъстяване при описанието на смъртта е основано върху езиковата синонимия и върху избора на автора за постигането на определени художествени цели.

Традиционното схващане за стила е стилът като емфаза. Общото ни понятие за стила не се различава от това обичайно разбиране. Затова при анализа на определен авторски стил изхождаме от това разбиране. Характерно за стила на Й. Йовков е тематичното групиране, което разкрива и анализира Ст. Георгиев. Сравни групата на глаголи за зрително възприятие – гледам и виждам в разказа „По жицата“, групата на прилагателните имена бял и черен. Тематичното групиране много често се осъществява чрез буквално повторение или вариативно повтаряне. Самото тематично групиране е вече усилване на определен смисъл – гледам, бял и др. Вътре в отделните групи чрез вариации се постига усилване – напр. при глаголите за възприятие чрез времето на глагола – минало свършено, бъдеще, чрез промени във вида на глагола. При групата на прилагателното бял усилването се осъществява чрез досущ – досущ бяла и др. На изследване подлежат начините, чрез които Йовков усилва определен смисъл в тематичните групи. Но освен тематични групираня, особен вид усилване е йерархичното подреждане на групите. В разказа „По жицата“ групата на глаголите подчинява групата на прилагателното бял. От друга страна, за изява на смисъла или значимостта на отделните групи, това, което Ст. Георгиев изследва, има значение свързването на определена тематична група с определен по-общ смисъл, също изявен в текста. При опозицията бяла лястовичка – черни лястовички с липса – наличие, при глаголната група с лъжа – истина (срв. „аз я видях, ще я видите и вие“). Йерархизирането на тематичните групи с оглед на смисъла на разказа поставя тематичната група на бялата лястовичка в зависимост от виждането, затова и възклицанието в края на разказа „Боже, колко мъка има по тоя свят, боже!“ има не само характер на сентенция, но изтъква и липсата на бялата лястовичка, а оттук и безнадеждността на завършъка.

В цитирания откъс от разказа „Последна радост“ при описанието на смъртта усилването се осъществява в тематичната рамка на смъртта. Най-общите средства са антитезата (не тая смърт, повторено, тая смърт, друга смърт), повторение на глаголи, върху които обръща внимание Ст. Георгиев, обособяване и натрупване на квалификативни определения. В контекста на антитезата Йовков използва и литотата – по-малко страшна. Синтактичният паралелизъм на същите определения: невидима, коварна и неумолима – свирепа, тържествуваща и ненаситна, ведно с тройния ритъм, който носят. Особено важно средство за усилване е

персонификацията на смъртта: чрез глагола вилнея и чрез атрибути като заплашителен пръст, леден дъх, както и част от определенията. Като цяло в полето на смъртта чрез посочените средства отново се разкрива йерархията на смисъла чрез противопоставянето на двете смърти.

За стила на Й. Йовков е особено характерно усилването чрез групиране на лексиката. Повторението е основен стилистичен похват, характерен за цялото му творчество. Например в разказа „Асие“ групирането се осъществява около думата кладенец. Целият разказ е построен около кладенеца като ядро на тематико-асоциативна група, чрез която се осъществява и внушението. Самото начало на разказа разкрива ядрото:

„Когато Лютфи вадеше вода от кладенеца си, често му минаваше едно нещо през ума: че неговият кладенец, каквато хубава вода има, на каквото място е направен, пък, най-после, какъвто си е, тъй само като го погледнеш, е кладенец, с който човек може да се хвали и да се гордее“.

За отбелязване е повторението на кладенец. по-нататък групирането се осъществява около сладки – горчиви кладенци:

„Кладенецът на Лютфи е сладък.

Другите селски кладенци не са такива...Всички тия кладенци са горчиви, от тях поят само добитъка...“

Докато вади вода от кладенеца си, Лютфи научава, че са хванали Мурад от Ибриям, който идва да пие вода на кладенеца. Йовков разказва, връщайки се назад, чрез мислите на Лютфи за любовта на Мурад и Асие, и обидата, нанесена на Мурад. В това време към кладенеца идват двама войници и между тях Мурад. Пият вода и изведнъж ... „Мурада го нямаше“ ... Скочи! Хвърли се в кладенеца!“ Заприиждат хора и започват да разказват стари истории за хвърлили се в кладенци хора и оживели. Асоциациите с кладенеца продължават: „Туй... въздухът в кладенеца е тежък, крепи“. Идва майката на Мурад и го вика да излезе. Правят опити чрез влизане в кладенеца да го спасят. В безнадежден момент, когато Мурад отказва да излезе, идва Асие и го вика – „Гласът ѝ кълтеше из кладенеца и слизаше надолу“. Накрая „Мурад се беше подал от кладенеца, силни мъжки ръце посягаха да го поемат. Майката пищеше. Асие постоя, погледа, обърна се и си влезе в къщи“.

И така, асоциациите и случките около кладенеца като ядро на лексикална група, свързана с кладенец – вода, въздух, място за пропадане, място, в което нищо не се вижда, място за спасение, организират разказа. Може да се каже, че в разказа има една лексикална група с ядро кладенец и свързаните с него представи. Това е видимата, външната страна на разказа. Но както обикновено се пише за алегорията, че когато се говори за едно се разбира друго, така и в този разказ на Й. Йовков, когато ни разказва за кладенеца на Лютфи и случилото се около него, той всъщност ни разказва за силата на любовта, или лексикалната група на кладенеца е подчинена на идеята за любовта. Йерархическата организация при лексикалните групи служи за разкриване на идеята: тук кладенецът е подчинен на повелята за излизане, т. е. на любовта:

„ - Мурад, излез! Аз те викам... аз... Асие... Асие! Мурад! Аз съм, аз... Асие! Асиейе!!!“

И пунктуацията – патетично прекъсване, три удивителни, удължаване на гласни и пр., също разкрива формалната йерархизация.

Не всички разкази обаче се организират около една тематично-асоциативна група. Възможна е и по-сложна организация – от две и повече полета. В разказа „Един срещу трима“ се отделят поне две тематични групи: едната, свързана с обира, със случването, другата – с храната. И този разказ Й. Йовков започва по типичен начин – чрез едната група:

„Нищо лошо не се случи...“

Естествено по-нататък и тая група се разгръща чрез асоциации – „Нищо не ви се случи, нали? Нали пусто се чува, че обирали по пътищата... Аз какво не съм премислила нощес. Нищо не ви се случи, нали?“ И както и при други разкази, ядрото на тематичната група, тук случването и свързаните с него страх и притеснения, изпълнява изпреварваща роля, защото обирът (на парите) се случва. Втората тематична група е свързана с храната: хляба, сиренето, млина; глада и отсрамването пред гостите. Възниква и конфликт:

„ - Другите да ядат млин, а ний... ний не сме хора. Че какво... Не ща... Не ща туй солено сирене...“

След спасяването на Галунка (и парите) разказът отново се връща към групата на храната: „Милин ще яде... Да му дам аз нему един милин...“.

Въпросът, който възниква, е дали лексикалната група на храната е само „пълнеж“ за разгръщане на разказа и дали тя е подчинена на темата на случването, обира. В част от разказите си Й. Йовков си служи с максими, с морални сентенции, както е показано за „По жицата“. В други, както е в разказа „Асие“, сентенция липсва и преобладава алегоричният принцип. В „Един срещу трима“ внушението е основано върху морална максима, което автоматично поставя лексикалната група на случката с обира в подчинено положение, максима, усилена с народна пословица:

„ - Да го имам за верен човек, да го храня, да го туря пред всички, а той да ми направи това – ядосваше се Васил и крачеше из стаята. – Змия съм държал в пазвата си аз, змия!“

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Схващането за стила като проява на емфазата има това предимство да внесе в стилистичния анализ разграничението между език и стил. Нещо необходимо при изследването на стила на художествената реч. Това обаче не идва да отрече други типове стилистичен анализ, и колкото повече и по-различни са анализите, толкова възможностите за доближаване до спецификата на художествения текст са по-големи. Стилът на Йордан Йовков действително трудно се поддава на анализ, затова монографията на проф. Ст. Георгиев остава пример за определен вид анализ, изхождащ от основата на общия език, чрез който се разкриват характерни особености на Йовковия повествователен начин на писане. В този смисъл монографията на именития наш учен е съществен принос при изясняването на езика и стила на Йордан Йовков, основан върху метод, съобразяващ се с общоезиковата основа. Опитаме се да допълним езиковия анализ с особената йерархическа (подчинения върху различни нива) подредба на тематичните групи, което хвърля светлина върху някои стилистични особености на повествователната реч на Йордан Йовков.

ЛИТЕРАТУРА

Георгиев, Ст. (1979). Език и стил на Йордан Йовков. София: Народна просвета.